

RESELTAM II Istambul 30 listopada – 2 grudnia 2010

SPRAWOZDANIE

W warsztatach wzięło udział 27 osób, reprezentujących odpowiednie ośrodki dydaktyczne i konserwatorskie: Turcji (Pera Fine Arts), Włoch (Palazzo Spinelli), Francji (Ecole d'Avignon), Hiszpanii (Centro Albayzin) i Polski (PWSZ w Nysie).

Głównym celem spotkania była prezentacja aktualnie realizowanych projektów konserwatorskich, wymiana doświadczeń, a także demonstracja stosowanych w Turcji, wybranych metod działań konserwatorskich.

PROGRAM

DZIEŃ PIERWSZY, SESJA PORANNA

- Powitanie, przedstawienie partnerów projektu
- Ocena zrealizowanych dotychczas zadań w ramach projektu Reseltam
- Przedstawienie uczestników warsztatów
- Omówienie celu i merytorycznego zakresu warsztatów
- Omówienie programu kolejnych spotkań w ramach projektu Reseltam II

DZIEŃ PIERWSZY, SESJA POPOŁUDNIOWA

- Meczec Kiliç Ali Paşa: omówienie historii obiektu, jego stanu zachowania oraz celu i zakresu prac konserwatorskich

DZIEŃ DRUGI: WIZYTA/ZAJĘCIA W MECZECIE KILIÇ ALI PAŞA

- Prezentacja typowych działań konserwatorskich krok po kroku:
 - przygotowanie i nakładanie tynku *Horasan* (tradycyjnej, tureckiej zaprawy wapiennej z wypełniaczem z włókien pochodzenia naturalnego)
 - oczyszczanie kamienia: mikropiaskowanie
 - zabezpieczanie kamienia warstwą Paraloidu B72
 - zabezpieczanie drewnianych elementów (drzwi i okiennic) warstwą werniksu szelakowego
 - omówienie techniki i technologii wykonania drewnianego stropu, pokrytego pasami skóry i bogatą dekoracją malarską
 - podsumowanie zajęć / dyskusja i przygotowanie do następnego dnia

DZIEŃ TRZECI

- Wizyta/zajęcia w budynku szkoły armeńskiej Makruhyan
 - omówienie historii obiektu, jego stanu zachowania oraz celu i zakresu prac konserwatorskich
 - pokaz przygotowania i nakładania zaprawy murarskiej *Bağdadi*
 - pokaz oczyszczania zabytkowych elementów metalowych należących do wyposażenia armeńskiej szkoły
- Zwiedzanie dawnej świątyni Hagia Sofia: dyskusja na temat trwających obecnie prac konserwatorskich
- Zakończenie warsztatów: dyskusja

SZCZEGÓŁOWE OMÓWIENIE PROGRAMU

DZIEŃ PIERWSZY, SESJA PORANNA

Uczestników powitały przedstawicielki Pera Fine Arts: Emine Gozen i Karolin Yesilkaya, bezpośrednio odpowiedzialne za organizację warsztatów. We wstępnych słowach Emine Gozen wyraziła ubolewanie z powodu nieobecności polskiej grupy (przyczyną spóźnienia były utrudnienia w ruchu lotniczym ze względu na złe warunki atmosferyczne). Kolejno przedstawiciele instytucji partnerskich projektu Reseltam II poproszeni zostali o krótkie scharakteryzowanie ich jednostek (profil edukacyjny, ilość przyjmowanych uczniów i skład kadry pedagogicznej, główne cele działań oraz większe projekty, w których jednostka dotychczas brała udział). Następnie wspólnie omówiono i oceniono zaobserwowany w poszczególnych instytucjach zakres zmian i korzyści płynących z udziału w projekcie Reseltam I. Po dyskusji, każdy z przybyłych na warsztaty uczestników, miał okazję do krótkiej autoprezentacji.

Dalsze wystąpienia (przedstawiciele Palazzo Spinelli, Emanuela Amodei i Francesci Marii Amato), dotyczyły możliwości, jakie należałoby rozważyć w celu promowania i rozszerzenia zasięgu projektu Reseltam II na inne instytucje z krajów UE. Amodei przywołał międzynarodową organizację ELIA (European League of Institutes of Arts), zrzeszającą ponad 300 członków z 47 krajów. ELIA jednoczy instytucje związane ze sztuką, jej celem jest standaryzacja systemu edukacji oraz promowanie międzynarodowej współpracy. Amodei zaznaczył, iż w ramach ELIA nie powstała dotychczas sekcja związana z konserwacją i restauracją zabytków. Sytuacja mogłaby jednak ulec zmianie dzięki włączeniu członków projektu Reseltam. Francesca Amato przedstawiła natomiast portal Forumcalce.it (Il Portalle Della Calce), zrzeszający instytucje bądź samodzielnie pracujących specjalistów, związanych z technikami mineralnymi (wapiennymi).

Kolejno członkowie spotkania omówili program dalszych działań związanych z projektem Reseltam II. Przedstawicielki Pera Fine Arts zaprezentowały przygotowany wcześniej plan, przewidujący warsztaty konserwatorskie niemal co trzy miesiące w kolejnych krajach partnerskich Reseltam II, poprzedzone szczegółowym omówieniem i krytyczną oceną wcześniejszych spotkań, przeglądem ostatniego programu warsztatów i jego ewentualnym udoskonaleniem, rzetelnym wyborem kolejnych uczestników, ich właściwym przygotowaniem do pełnego, owocnego uczestnictwa w warsztatach, rozpowszechnianie wiadomości odnośnie kolejnych warsztatów poprzez właściwe środki masowego przekazu, a także dokumentację finansową i merytoryczną przeszłych i przyszłych warsztatów. Wszyscy członkowie projektu zaakceptowali jednogłośnie zgłoszony plan. W związku z powyższym wprowadzono zmiany we wstępie przewidywanym terminarzu:

01-05 Marzec 2011 Hiszpania / Granada

04-08 Lipiec 2011 Włochy / Florencja

24-28 Październik 2011 Francja / Avignon

? Kwiecień 2012 Polska / Nysa / Kraków ?

Po omówieniu planu dalszych spotkań, dyskusji poddano fakt zakwalifikowania na warsztaty w Istambule osób o zdecydowanie zróżnicowanym poziomie wykształcenia i doświadczenia zawodowego, dodatkowo osób specjalizujących się w różnej materii. Można przypuszczać, iż sytuacja ta była naturalnym następstwem m.in. niejednakowego rozumienia pojęcia „rzemieślnik” w poszczególnych krajach partnerskich. Rozważano, czy takie rozbieżności mogą znacząco utrudniać przebieg warsztatów. Ostateczne wnioski odnośnie tego problemu zebrane zostały w ostatnim dniu spotkania, uwzględnione zostaną również w czasie realizacji kolejnych warsztatów.

DZIEŃ PIERWSZY, SESJA POPOŁUDNIOWA

W drugiej części pierwszego dnia, uczestnicy udali się do meczetu Kiliç Ali Paşa, gdzie prowadzone są obecnie prace konserwatorskie dzięki finansowemu wsparciu z programu UE: Istambuł 2010 Europejskie Miasto Kultury. Architekt, Euglena Acar, omówiła historię obiektu, stan zachowania i główne przyczyny jego zniszczeń, przedstawiła program prac konserwatorskich oraz ich dotychczasowy przebieg. Po krótkiej dyskusji zakończono pierwszy dzień warsztatów.

DZIEŃ DRUGI: WIZYTA/ZAJĘCIA W MECZECIE KILIÇ ALI PAŞA

Wszystkie zajęcia zaplanowane na drugi dzień warsztatów odbyły się w meczecie Kiliç Ali Paşa. Uczestnicy mieli okazję bliżej poznać problematykę konserwatorską obiektu, gospodarze warsztatów zorganizowali również serię pokazów zabiegów konserwatorskich, którym poddawane są aktualnie poszczególne części budynku.

Wpierw pokrótce przybliżono technikę dekoracyjnych płytek ceramicznych *Iznik*, zdobiących fragmenty ściany przy głównym wejściu do meczetu. Zabiegi mają tu objąć miejscowe podklejanie odspojonych płytek oraz wymianę bądź uzupełnienie brakujących fug.

Kolejno omówiono przygotowanie i zademonstrowano nakładanie tynku *Horasan*. Wapienna zaprawa *Horasan* to mieszanina wapna gaszonego $\text{Ca}(\text{OH})_2$ z wodą, mączką ceglana bądź kamienną oraz wypełniaczem z włókien pochodzenia naturalnego (konopie).

Kamienne elementy wnętrza meczetu, po wstępnym przemyciu wodą z detergentem, oczyszczane są przez mikropiaskowanie. Siła strumienia i ziarnistość piasku dobierana są tak, aby powodować możliwie minimalny ubytek substancji zabytkowej.

Wydobyte spod przemalowań elementy architektoniczne wykonane w czarnym marmurze, zabilione i zmatowiały, pokrywane są 7% roztworem Paraloidu B72 w toluenie. Zabieg ten ma na celu zabezpieczyć porowatą powierzchnię kamienia, oraz, przede wszystkim, przywrócić kamieniu głębię koloru i charakterystyczny połysk.

Drewniane elementy integralnie związane z budowlą (okiennice i drzwi *Kündekari*) rozbierane są na części, kolejno usuwa się bądź wycinana fragmenty zniszczone wskutek żerowania drewnojadów. Wstawki i nowe elementy wykonywane są z analogicznego gatunku drewna, połączenia dodatkowo wzmacnia się syntetycznym klejem

(prawdopodobnie wodną dyspersją polioctanu winylu). Ostatecznie wszystkie elementy drewniane pokrywane są warstwą werniksu szelakowego w rozpuszczalniku alkoholowym (odpowiednik politurę).

Pochodząca z różnych okresów chronologicznych dekoracja malarska sklepienia i kopuły odsłaniania jest spod wierzchnich nawarstwień (pobiał?) i słabych pod względem artystycznym, stosunkowo współczesnych przemalowań – mechanicznie, przy użyciu skalpeli, przecinaków i młotków. Odspojenia tynków podklejane są roztworem Primalu AC33 w wodzie, miejscowo (kieszonki) – roztworem Primalu AC33 w wodzie z dodatkiem wypełniacza w postaci mączki kamiennej.

Poważny problem konserwatorski stanowi drewniany strop wnętrza wydzielonego do modlitwy, niewielkiego pomieszczenia. Zbudowany z łączonych na styk desek, pokrytych warstwą kleju glutynowego (?) i odpowiednio wyprawioną skórą, kolejno bogato dekorowany malarsko i miejscowo pokryty folią metalową strop, zachowany jest w bardzo złym stanie. Duże wahania temperatury i wilgotności sprzyjały intensywnej pracy drewna, to znów stało się przyczyną rozległych rozdarć skóry (głównie w miejscach styku desek), odspojień skóry, kolejno odspojień warstwy malarskiej i folii metalowych. Często podwyższona wilgotność sprzyjała również atakom mikrobiologicznym. Obecnie

prowadzone są badania fizyczne i chemiczne stropu, na podstawie których komisyjnie ustalony zostanie program prac konserwatorskich.

W czasie wszystkich pokazów i prezentacji dyskutowano technologiczną poprawność i słuszność stosowanych przez tureckich kolegów zabiegów, przedstawiciele instytucji partnerskich pokrótce omawiali również swoje metody postępowania w analogicznych sytuacjach.

DZIEŃ TRZECI

Trzeci dzień warsztatów rozpoczęto wizytą w nieużytkowanym budynku armeńskiej szkoły Mahrukyan, zlokalizowanym w dzielnicy Beşiktaş, należącej do europejskiej części miasta i przylegającej do brzegu Bosforu. Pokrótce w problematykę budowlaną i konserwatorską XIX w. zabytku wprowadziła uczestników architekt, Leda Serda Torus. Następnie ponownie omówiono przygotowanie tynku *Horasan* oraz zademonstrowano jego nakładanie. W tym czasie uczestnicy warsztatów mogli samodzielnie nałożyć tynk na fragment jednej z wewnętrznych ścian działowych budynku. Podczas przedpołudniowego spotkania omówione zostały również techniki oczyszczania drobnych elementów metalowych przynależnych do zabytkowego budynku (kotew, klamek, rynien itp.): w zależności od obiektu stosowane są zarówno metody chemiczne, jak i mechaniczne (mikropiaskowanie, opalanie).

Po lunchu uczestnicy warsztatów mieli okazję zwiedzić największy z kilkuset starożytnych, sztucznych zbiorników na wodę: podziemną komnatę ze słynnymi bazami dwóch kolumn z przedstawieniami Meduzy. Ostatnim punktem programu było zwiedzanie dawnej świątyni Hagia Sofia (w mniejszych grupach prowadzone były dyskusje na temat trwających obecnie prac badawczych i konserwatorskich) oraz Błękitnego Meczetu (Sultanahmet Camii).

Po zakończeniu ostatniego dnia warsztatów, uczestnicy poproszeni zostali o wypełnienie szczegółowego kwestionariusza dotyczącego spotkania w Turcji. Udzielone odpowiedzi mają zostać przeanalizowane przez pracowników Pera Fine Arts, kolejno wnioski wynikające z ocen uczestników uwzględnione zostaną w czasie realizacji kolejnych warsztatów (posłużą udoskonaleniu przyszłego programu).

